

STORTINGET

Innst. 228 S

(2017–2018)

Innstilling til Stortinget
fra helse- og omsorgskomiteen

Dokument 8:136 S (2017–2018)

Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Olaug V. Bollestad, Hans Fredrik Grøvan, Torhild Bransdal og Geir Jørgen Bekkevold om sikring av fri religionsutøvelse for mottakere av helse- og omsorgstjenester

Til Stortinget

Sammendrag

I dokumentet fremmes følgende forslag:

- «1. Stortinget ber regjeringen sikre at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, får oppfylt sin rett til samtaler om eksistensielle spørsmål og til å praktisere sin tro eller sitt livssyn.
2. Stortinget ber regjeringen sørge for at fylkesmennene fører tilsyn med den kommunale helse- og omsorgstjenesten, for å sikre at retten til fri religionsutøvelse blir ivaretatt på en faglig forsvarlig måte.
3. Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og omsorgspersonell får den nødvendige opplæring, slik at de er i stand til både å møte de åndelige behov som tjenestemottaker har, og legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tro- og livssynsutøvelse. Samhandling med tros- og livssynssamfunnene må inngå i opplæringen.
4. Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og sosialfagutdanningene gir kandidatene nødvendig kunnskap om religion og tros- og livssyn, slik at kandidatene er i stand til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tro og livssynsutøvelse. Kunn-

skap om samhandling mellom helse- og omsorgsinstitusjonene og tros- og livssynssamfunnene må inngå i læringsutbyttet.»

Forslagsstillerne viser til at for de fleste her til lands er religionsfriheten en selvfølge. For innbyggere som er avhengige av hjelp fra andre for å kunne praktisere sin tro eller sitt livssyn, er dette imidlertid ikke alltid like enkelt. Religionsfriheten gjelder alle innbyggerne, uavhengig av livssituasjon, funksjonsevne, alder og andre vesentlige forhold ved en person. Dette innebærer at den som mottar helse- og omsorgstjenester, og er avhengig av bistand for å kunne praktisere sin tro eller sitt livssyn, også har en grunnlovfestet rett til fri tros- og livssynsutøvelse. Dette hører med til omsorgsfull hjelp og er en naturlig del av den helhetlige helse- og omsorgstjenesten.

Forslagsstillerne vil at tjenestemottakere i institusjoner skal ha mulighet for og tilbud om å ha noen å snakke med om åndelige og eksistensielle spørsmål (prestetjeneste med mer).

Innholdet i omsorgen er avgjørende for livskvalitet, trygghet og verdighet. Eldre som har behov for hjelp, skal være trygge på at de får den hjelpen de trenger – når de trenger den. Derfor må løsninger og tiltak tilpasses den enkeltes behov. Forslagsstillerne viser til at Kristelig Folkeparti vil legge til rette for at eldre kan få dekket sine grunnleggende fysiske, psykiske, sosiale og åndelige behov. Det handler om menneskeverd og om livskvalitet i hverdagen.

Forslagsstillerne mener det er viktig å sikre at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, får oppfylt sin rett til å praktisere sin tro eller sitt livssyn.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Tore Hagebakken, Siv Henriette Jacobsen, Ingvild Kjerkol, Tuva Moflag og Tellef Inge Mørland, fra Høyre, Torill Eidsheim, Astrid Nøklebye Heiberg, Erlend Larsen og Sveinung Stensland, fra Fremskrittspartiet, Bård Hoksrud og Sylvi Listhaug, fra Senterpartiet, Kjersti Toppe, fra Sosialistisk Venstreparti, Nicholas Wilkinson, fra Venstre, Carl-Erik Grimstad, og fra Kristelig Folkeparti, lederen Olaug V. Bollestad, viser til representantforslaget og mener at muligheten til å utøve sin religion er viktig i alle livets faser, og til rundskriv 1–6/2009 hvor det fremkommer at personer som er avhengig av praktisk og personlig bistand fra den kommunale helse- og omsorgstjenesten, også skal få ivaretatt sine muligheter til egen tros- og livssynsutøvelse, i tråd med de grunnlovfestede bestemmelser om religionsfrihet og yringsfrihet.

Komiteen understreker at enhver har frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og til å utøve denne religion eller tro. Komiteen viser til at utøvelsen av denne friheten skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag, slik som kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status, jf. Den europeiske menneskerettskonvensjon.

Komiteen viser til at alle tros- og livssynssamfunn skal bli støttet på lik linje. Samtidig kommer en ikke bort fra at Den norske kirke har en særlig stilling i det norske samfunnet.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti viser til at rettigheter og retningslinjer er tydelige og klare, men at erfaringer fra praksis viser at religionsfriheten i dag ikke fullt ut ivaretas. Disse medlemmer viser til at både tjenestemottakere og tjenesteytere, foresatte og verger og ledere innen tros- og livssynssamfunnene rapporterer om at religionsfriheten ikke ivaretas på en forsvarlig måte innen kommunale helse- og omsorgstjenester. Det rapporteres om store forskjeller i praksis fra avdeling til avdeling, fra kommune til kommune, og varierende etter hvem som er på vakt. Det meldes om at mange kommuner fortsatt ikke har prosedyrer eller verktøy for å ivareta denne delen av tjenestemottakers liv. Fremdeles er tematikken tabu i enkelte kretser, og sammen med manglende kompetanse hos tjenesteyterne og lite informasjon til tjenestemottakerne resulterer det i at religionsfriheten ikke blir reell for mange av dem som mottar helse- og omsorgstjenester.

Disse medlemmer mener det må tas på alvor om det påvises praksis som innebærer at menneskerettighetene og verdighetsgarantien ikke oppfylles.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sikre at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, får oppfylt sin rett til samtaler om eksistensielle spørsmål og til å praktisere sin tro eller sitt livssyn.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og omsorgspersonell får den nødvendige opplæring, slik at de er i stand til både å møte de åndelige behov som tjenestemottaker har, og legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Samhandling med tros- og livssynssamfunnene må inngå i opplæringen.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og sialfagutdanningene gir kandidatene nødvendig kunnskap om religion og tros- og livssyn, slik at kandidatene er i stand til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Kunnskap om samhandling mellom helse- og omsorgsinstitusjonene og tros- og livssynssamfunnene må inngå i læringsutbyttet.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Kristelig Folkeparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at fylkesmenene fører tilsyn med den kommunale helse- og omsorgstjenesten, for å sikre at retten til fri religionsutøvelse blir ivaretatt på en faglig forsvarlig måte.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti mener tros- og livssyn beriker samfunnet, og at også eldre, pasienter og andre pleietrengende må få religionsfriheten sin ivaretatt. Disse medlemmer viser til at prestetjenestene i helse- og omsorgsinstitusjonene lenge har gjort et godt og viktig arbeid for dem som ønsker å benytte seg av Den norske kirkes tilbud. Disse medlemmer viser til at befolkningen i Norge blir stadig mer mangfoldig når det gjelder religion og livssyn. Disse medlemmer mener det er viktig at regjeringen følger utviklingen og sikrer at også eldre som er tilknyttet en annen religion eller et annet livssyn enn kristendommen, sikres tilfredsstillende tjenester. Disse medlemmer vil vise til positive erfaringer med å sikre mer valgfrihet og et bredere tilbud, for eksempel med feltimam og felthumanist i Forsvaret, og sykehushumanist i Trondheim.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen sikre at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, får oppfylt sin rett til samtaler om eksistensielle spørsmål og til å praktisere sin tro eller sitt livssyn.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og omsorgspersonell får den nødvendige opplæring, slik at de er i stand til både å møte de åndelige behov som tjenestemottaker har, og legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Samhandling med tros- og livssynsamfunnene må inngå i opplæringen.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og sosialfagutdanningene gir kandidatene nødvendig kunnskap om religion og tros- og livssyn, slik at kandidatene er i stand til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Kunnskap om samhandling mellom helse- og omsorgsinstitusjonene og tros- og livssynssamfunnene må inngå i læringsutbyttet.

Forslag fra Senterpartiet og Kristelig Folkeparti:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen sørge for at fylkesmenne fører tilsyn med den kommunale helse- og omsorgstjenesten, for å sikre at retten til fri religionsutøvelse blir ivare tatt på en faglig forsvarlig måte.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til representantforslaget og råder Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 8:136 S (2017–2018) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Olaug V. Bollestad, Hans Fredrik Grøvan, Torhild Bransdal og Geir Jørgen Bekkevold om sikring av fri religionsutøvelse for mottakere av helse- og omsorgstjenester – vedtas ikke.

Oslo, i helse- og omsorgskomiteen, den 19. april 2018

Olaug V. Bollestad

leder

Sveinung Stensland

ordfører

VEDLEGG**Brev fra Helse- og omsorgsdepartementet v/statsråd Åse Michaelsen til helse- og omsorgskomiteen, datert 5. mars 2018****Dokument 8:136 S (2017-2018) - Representantforslag om sikring av fri religionsutøvelse for mottakere av helse- og omsorgstjenester.**

Jeg viser til brev av 13. februar 2018 fra Stortingets helse- og omsorgskomite hvor det bes om min uttalelse til Dokument 8:136 (2017-2018) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Olaug V. Bollestad, Hans Fredrik Grøvan, Torhild Bransdal og Geir Jørgen Bekkevold om sikring av fri religionsutøvelse for mottakere av helse- og omsorgstjenester.

Representantforslaget lyder som følger:

1. *Stortinget ber regjeringen sikre at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, år oppfylt sin rett til samtaler om eksistensielle spørsmål og til å praktisere sin tro eller sitt livssyn*
2. *Stortinget ber regjeringen sørge for at fylkesmennene fører tilsyn med den kommunale helse- og omsorgstjenesten, for å sikre at retten til fri religionsutøvelse blir ivaretatt på en forsvarlig måte.*
3. *Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og omsorgspersonell får en nødvendig opplæring, slik at de er i stand til både å møte de åndelige behov som tjenestemottaker har, og legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tro- og livssynsutøvelse. Samhandling med tros- og livssynssamfunnene inngår i opplæringen.*
4. *Stortinget ber regjeringen sørge for at helse- og sosialfagutdanningene gir kandidatene nødvendig kunnskap om religion og tros- og livssyn, slik at kandidatene er i stand til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tro og livssynsutøvelse. Kunnskap om samhandling mellom helse- og omsorgsinstitusjonene og tros- og livssynssamfunnene må inngå i læringsutbyttet.*

Åndelige og eksistensielle behov er en del av det livet vi lever. For noen handler det om trostillørighet og religion, for andre kan det handle om livssyn uten religion. For de fleste handler det om hva som gir mening og oppleves som betydningsfullt både i hverdagen og i møte med livets store spørsmål, når livet blir ekstra sårbart.

I takt med det økte tros- og livssynsmangfoldet i Norge utfordres måten dette ivaretas i helse- og omsorgstjenesten. Tjenestemottakers livssyn kan være både retningsgivende for hvordan omsorgspersonell skal utføre sin tjeneste i møte med den enkelte, og for hvordan tjenesten skal utformes og tilrettelegges. Å forholde seg til vesentlige sider ved omsorgsmottakers

tros- og livssynstillørighet og behov for samtale om eksistensielle spørsmål, hører derfor med til kravene om faglig forsvarlighet i helse- og omsorgstjenesten.

Som forslagsstillerne påpeker, har den kommunale helse- og omsorgstjenesten en plikt til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Det følger av FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter at enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne grunnleggende rettigheten omfatter også de som på grunn av sykdom eller nedsatt funksjonsevne trenger bistand og tilrettelegging for å utøve sin tro eller livssyn etter eget valg. For de som er avhengige av praktisk og personlig bistand fra den kommunale helse- og omsorgstjenesten er dette påpekt av Helse- og omsorgsdepartementet i rundskriv 1-6/2009 Rett til egen tros- og livssynsutøvelse. Her blir det understreket at helse- og omsorgstjenesten har ansvar for å utforme "et omsorgstilbud der også kulturelle og åndelige behov blir ivaretatt i samsvar med den enkeltes ønske, bakgrunn og tilhørighet". Som forslagsstillerne er inne på følger det også av verdighetsgarantien at tjenesten skal legge til rette for at den enkelte tilbys samtaler om eksistensielle spørsmål. Den enkeltes mulighet til å få ivaretatt sin tros- og livssynsutøvelse vil derfor gå inn i vurderingen av om den enkelte mottar et forsvarlig og verdig tjenestetilbud og således være en del av fylkesmannens tilsynsvurdering. Fylkesmannen velger tilsynsystema ut fra en risiko- og sårbarhetsvurdering.

I spesialisthelsetjenesten vurderer det enkelte sykehus behovet for å tilrettelegge for tros- og livssyn i lys av lokale behov. Jeg kan orientere om at det i 2017 ble gjennomført en overordnet kartlegging av hvordan sykehusene i Norge tilrettelegger for tros- og livssynsmangfoldet for pasienter og pårørende, og for helsepersonell og administrativt ansatte. Her kom det frem at alle sykehusene legger til rette for tros- og livssynsbehov hos pasienter og ansatte. De store universitetssykehusene (Bergen, Oslo, Stavanger), samt noen sykehus med driftsavtale, legger til rette for mat til ulike religiøse behov. Noen av de mindre sykehusene har også til dels tilrettelagt mat der det tas hensyn til ulike tros- og livssyn. Videre viste kartleggingen at alle sykehusene har kapell som visningsrom for døde som kan tilpasses ulike religiøse behov.

Ved noen av de store sykehusene har sykehusprestetjenesten ansatt personell med et særlig ansvar for å ivareta andre tros- og livssynstradisjoners behov for sjelesorg/samtale eller annen religiøs betjening. Sykehus-

prestetjenesten driver ikke bare samtaler med pasienter, men også undervisning av personalet, psykososial oppfølging av ansatte ved kriser o.l., deltakelse i klinisk etisk komite og annet faglig arbeid.

Regjeringen har styrket satsingen på grunn-, videre- og etterutdanning av ansatte i omsorgstjenestene med om lag 165 mill. kroner i perioden, til en samlet bevilgning på om lag 350 mill. kroner i 2018. I dette inngår midler til kompetanse- og innovasjonstilskuddet, som kommunene kan benytte for å sikre at de ansatte har kompetanse for å ivareta brukernes behov for tro- og livssynsutøvelse.

Som forslagsstillerne påpeker, fremgår det i §2 i forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger at kandidater som har fullført helse- og sosialfagutdanning skal ha kunnskap om religion og livssyn, slik at kandidaten bidrar til å sikre likeverdige tjenester for alle grupper i samfunnet. Rammeplanen legger føringer for læringsutbyttebeskrivelsene som skal utarbeides for hver enkelt utdanning gjennom retningslinjer. Forskriften trådte i kraft i september 2017. Jeg kan opplyse at det høsten 2017 ble påbegynt et arbeid med å utvikle retningslinjer for åtte utdanninger, og at arbeidet med de ti resterende utdanningene etter planen skal starte opp i slutten av februar 2018. Jeg forutsetter at retningslinjene vil ivareta behovet for å gi kandidatene nødvendig kunnskap om religion og tro- og livssyn.

Jeg er enig med forslagsstillerne om at brukere av helse- og omsorgstjenestene må sikres mulighet til å møte samtalepartnere som har tid og interesse, og som kan være med å bidra til å holde fast i det livssynsfelleskapet en har vært en del av gjennom livet. Det er viktig at den enkeltes ønsker og behov kartlegges og at det tas utgangspunkt i den enkeltes livshistorie og preferanser, blant annet knyttet til tro og livssyn, når tjenestetilbudet utformes. Dette kom også fram på dialogmøtene som regjeringen har gjennomført i forbindelse med arbeidet med en ny kvalitetsreform for eldre- Leve Hele Livet. Målet med reformen er å sørge for at eldre får dekket grunnleggende behov, blant annet for aktivitet og fellesskap med andre. Utgangspunktet er en erkjennelse av at de gode løsningene finnes i kommunene. Departementet har derfor gjennomført en omfattende dialogprosess med brukere, ansatte og ledere i kommunene for å få innspill til gode eksempler og løsninger på reformens områder. Det tas sikte på at reformen legges fram som en stortingsmelding våren 2018.

Jeg gjør også oppmerksom på at Kulturdepartementet arbeider med en stortingsmelding om tros- og livssynspolitikk, der tilrettelegging for religionsutøvelse i offentlige institusjoner, inkludert i helse- og omsorgstjenesten, blir berørt.

